

5. NEUROTICISMUS

Neurotické potíže patří mezi nejběžněji sledovaný ukazatel poruch duševních funkcí v závislosti na požadavcích, které jsou na člověka kladeny prostředím. Je známo, že problémy a potíže v oblasti rodinné, společenské a pracovní se prolínají a sumují, při sledování psychického stavu organismu je tedy nelze sledovat odděleně. Je však dostatečně znám významný podíl pracovní zátěže na vzniku a rozvoji neurotických poruch.

DOTAZNÍK N 5

Ke globálním metodám, které se používají k vyhledávání osob s neurotickými rysy, patří Knoblochův dotazník N-5 (uveden na str. 50). Poprvé byl užít F. Engelsmannem v r. 1966 v rozsáhlé studii zkoumání duševního zdraví populace, dále v mnoha dílčích studiích, zejména v hygienické službě (viz literatura).

Dotazník N-5 zjišťuje neurastenické, vegetativní, depresivní, úzkostné a derealizační stesky. Na základě jejich četnosti a intenzity je určena míra dlouhodobějších neurotických tendencí pracovníka. K vyšetření jsou vybíráni pracovníci stejné profese na stejném pracovišti.

1. Hodnocení za skupinu pracovníků

1.1. Vyhodnocení podle ukazatele počtu a intenzity příznaků

Pro zjištění stupně neurotických tendencí používáme ukazatel počtu a intenzity potíží.

P-skór = počet znaků neuroticismu:

Sečte se počet potíží, které respondent označil 1, 2, nebo 3 (max = 33), a zatřídí se podle tabulky do pásma I – IV.

I-skór = intenzita potíží:

Sečtou se bodové hodnoty znaků (max = 99) a zatřídí se podle tabulky do pásma I – IV.

Tab. 5.1
Rozložení skórá v pásmech

Neurotické tendence		P-skór	I-skór
I.	Norma	0 – 11	0 – 12
II.	Mírné	12 – 15	13 – 19
III.	Silné	16 – 23	20 – 31
IV.	Velmi silné	24 a více	32 a více

V tabulce č. 5.2 a 5.3 je uvedeno rozložení počtu znaků neurotičnosti v pásmech I. – IV. pro muže, v tabulce č. 5.4 a 5.5 pro ženy. Jde o data sebraná pracovníky oddělení mentální hygieny KHS Brno v letech 1980 – 1991 od různých souborů profesí v Jihomoravském kraji. V tabulkách jsou uvedeny hodnoty pro celý soubor a zvlášť pro manuální a nemanuální profese v procentuálním vyjádření.

Rozložení počtu znaků u nově sledovaného souboru lze srovnávat pomocí χ^2 -kvadrátu s údaji v tabulkách.

Tab. 5.2
Muži – rozložení počtu znaků neurotičnosti v pásmech

Neurotické tendence		celý soub.	manuální	ostatní
I.	norma	68,6	74,6	58,9
II.	mírné potíže	15,4	12,7	19,9
III.	silné potíže	12,5	9,5	17,6
IV.	velmi silné potíže	3,3	3,2	3,6
Počet osob		803	496	307

Tab. 5.3
Muži – rozložení intenzity neurotičnosti v pásmech

Neurotické tendence		celý soub.	manuální	ostatní
I.	norma	69,6	75,8	59,6
II.	mírné potíže	18,4	14,3	25,1
III.	silné potíže	8,3	6,5	11,4
IV.	velmi silné potíže	3,6	3,4	3,9

Tab. 5.4
Ženy – rozložení počtu znaků neurotičnosti v pásmech

Neurotické tendence		celý soub.	manuální	ostatní
I.	norma	38,6	46,5	30,6
II.	mírné potíže	19,8	23,7	15,8
III.	silné potíže	29,2	22,0	36,6
IV.	velmi silné potíže	12,4	7,8	17,0
Počet osob		808	409	399

Tab. 5.5
Ženy – rozložení intenzity neurotičnosti v pásmech

Neurotické tendence		celý soub.	manuální	ostatní
I.	norma	36,4	45,5	27,1
II.	mírné potíže	24,3	23,9	24,6
III.	silné potíže	24,3	20,1	28,5
IV.	velmi silné potíže	15,1	10,5	9,8

Pro srovnání je v tabulce 5.6 uvedeno rozložení znaků neurotičnosti Engelsmannova výzkumu z r. 1966, kde jsou však bohužel zpracovány data žen a mužů dohromady.

Tab. 5.6
Celkové výsledky v pásmech neuroticismu
(Engelsmann 1966, n = 1349)

Neurotické tendence		P – skór	I – skór
I.	Norma	59,0	56,8
II.	Mírné	21,1	25,6
III.	Silné	17,2	14,6
IV.	Velmi silné	2,7	3,0

1.2. Vyhodnocení podle průměrných hodnot skóru intenzity (I-skór)

Praxe ukazuje, že průměrný skór intenzity je ukazatelem psychické stability pracovní skupiny. Orientačně platí (tabulka č. 5.7):

Tab. 5.7
Orientační normy intenzity pro pracovní skupiny

hodnocení pracovní skupiny	I-skór
psychicky stabilizovaná skupina	7 – 12
skupina bez výraznějších problémů	13 – 16
silná psychická nevyrovnanost skupiny	17 – 20
ohrožení duševního zdraví většiny pracovníků	Nad 20

Ilustrační výsledky hodnocení neuroticismu u různých profesí dle I-skóru jsou uvedeny v tabulce 5.8.

Tab. 5.8
Průměrné hodnoty I-skóru u různých profesí

n	pohl	profese	$\bar{x}$	s.d.
73	M	výkonní policisté	9,0	8,4
180	M	řidiči MHD	10,6	7,2
34	Ž	pracovnice na počítačích	12,4	8,6
23	M	lékaři státní nemocnice	12,6	5,9

n	pohl	profese	$\bar{x}$	s.d.
303	M	celníci na přechodech	13,2	7,9
86	M	učni SOU	14,4	11,2
35	M	adepti na civilní službu	14,6	11,6
62	Ž	celnice na přechodech	16,2	7,1
150	Ž	textilní dělnice u strojů	16,4	9,5
64	Ž	švadleny	16,4	11,3
22	M	slévači	16,6	11,2
91	Ž	učnice SOU	16,8	9,9
100	Ž	učitelé gymnazií	16,5	9,2
61	Ž	učitelky ZŠ	18,1	10,8
23	Ž	sanitárky	18,1	9,2
41	Ž	sestry státní nemocnice	18,2	7,9
63	Ž	sestry DD a LDN	18,3	10,8
27	Ž	zubní laborantky velkých lab.	22,6	6,5
49	Ž	informátorky o telef. číslech	23,9	15,8

1.3. Vyhodnocení podle neurotických syndromů

Neurotické syndromy jsou empiricky vytvořeny z trsů položek. Přehled začlenění položek do syndromů je uvedeno v tabulce 5.9.

Tab. 5.9

Začlenění položek do syndromů a maximální skór

syndrom	položky	maximum
neurastenický	1,2,3,4,5,12,13,14	24
vegetativní	6,7,8,9,10,15,16,17,18,19,20	33
depresivní	21,22,23,24,29,30	18
úzkostný	11,25,26,27,28 1	5
derealistický	31,32,33	9

V tabulce č. 5.10 jsou uvedeny průměrné hodnoty syndromů v populaci 138 mužů a 255 žen, které mohou sloužit jako orientační normy.

Tab. 5.10

Průměrné hodnoty syndromů

syndrom	Muži		Ženy	
	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.
neurastenický	4,2	3,1	6,9	3,5
vegetativní	1,9	2,5	4,2	3,4
depresivní	3,1	3,0	4,7	3,3
úzkostný	1,4	1,7	3,1	2,4

V následujících tabulkách 5.11 a 5.12 jsou uvedeny průměrné hodnoty jednotlivých syndromů pro různé soubory, vyšetřené v letech 1990–97.

Tab. 5.11

Průměrné hodnoty u syndromů (mužské profese)

syndrom	Učni (n = 86)		Civil.sl. (n = 35)		Celníci (n = 303)		Lékaři (n = 23)	
	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.
neurastenický	4,9	3,5	4,8	3,5	4,8	2,6	5,4	2,0
vegetativní	3,4	3,2	2,7	3,1	2,6	2,4	1,5	1,3
depresivní	3,5	2,8	4,5	4,0	3,3	2,3	3,9	2,1
úzkostný	2,0	2,3	1,9	1,9	1,9	1,7	1,4	1,3
derealistický	0,8	1,2	0,8	1,1	0,5	0,8	0,2	0,4

Tab. 5.12

Průměrné hodnoty u syndromů (ženské profese)

syndrom	Učnice (n = 91)		Počtař (n = 34)		Celnice (n = 62)		Učitelky (n = 60)		Sestry (n = 41)		Zub.lab. (n = 41)		Inform. (n = 49)	
	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.	$\bar{x}$	s.d.
neurastenický	5,6	3,4	4,7	2,9	5,6	2,8	6,6	3,5	6,1	3,1	7,8	2,1	8,5	4,5
vegetativní	3,8	3,0	2,6	2,3	3,2	2,4	3,2	3,4	3,3	2,1	5,6	2,8	6,3	5,9
depresivní	4,1	2,8	3,5	2,9	4,0	2,2	4,4	2,7	4,7	2,0	4,7	2,2	5,2	4,1
úzkostný	2,5	2,1	1,4	1,8	2,7	1,6	2,8	2,3	3,4	2,1	3,6	1,5	3,8	2,9
derealistický	0,9	1,1	0,4	0,7	0,5	0,8	0,7	1,3	0,7	0,9	0,7	0,9	0,9	1,5

2. Individuální diagnostika

Dotazník slouží kromě skupinového hodnocení odezvy organismu na zátěž i k vyhledávání osob, u nichž je možnost neurotického selhání. K individuální diagnostice slouží I-skór, podle kterého je jednotlivec zařazen do skupiny podle tabulky č. 5.13.

Dále je možnost zjistit u jedince převažující symptomatologii pomocí hraničních skóru pro jednotlivé syndromy dle tabulky č. 5.14.

Tab. 5.13

Hodnocení neuroticismu jednotlivce podle I - skóru

Stupeň potíží	Ženy	Muži
V normě:	0 – 18	0 – 14
Možné problémy:	19 – 31	15 – 31
Hrozí selhání:	32 a více	32 a více

Tab. 5.14

Kritická hranice pro neurotické syndromy

syndrom	Muži	Ženy
neurastenický	8	9
vegetativní	7	7
depresivní	6	7
úzkostný	4	5
derealistický	2	2

Na základě srovnání s normami a hraničními hodnotami syndromů lze vyhledávat osoby, u kterých hrozí psychické selhání a doporučit jim další podrobnější vyšetření, popřípadě psychiatrickou péči.

DOTAZNÍK N-5

Instrukce: Označte podle stupnice, do jaké míry vás v posledním období obtěžovaly následující potíže:

Poznámka: období je nutno upřesnit na kratší (několik dnů) či delší časové období (např. půl roku) podle potřeby šetření.

Potíže		0	1	2	3
		ne	mírně	silně	velmi silně
1.	Poruchy spánku				
2.	Ospalost ve dne				
3.	Únava a vyčerpanost				
4.	Špatná výkonnost				
5.	Bolesti hlavy				
6.	Potivost				
7.	Závratě				
8.	Pocity na omdlení				
9.	Zvracení				
10.	Pocity horka nebo chladu				
11.	Třesavka, vnitřní chvění				
12.	Roztřkanost a nesoustředěnost				
13.	Podrážděnost a vznětlivost				
14.	Špatná paměť				
15.	Mravenčení a stěhovavé bolesti				
16.	Bušení srdce, bolesti u srdce				
17.	Dechové potíže				
18.	Nechutenství				
19.	Průjem nebo zácpa				
20.	Červenání nebo blednutí				
21.	Pesimismus				
22.	Lítostivost, přecitlivělost				
23.	Smutná nebo špatná nálada				
24.	Do ničeho se mi nechce				
25.	Neurčitá úzkost nebo napětí				
26.	Strach o zdraví nebo o život				
27.	Neodůvodněný strach, vázaný na určitou situaci				
28.	Nepřiměřený strach z budoucnosti				
29.	Pochyby o sobě samém				
30.	Pocity nejistoty před lidmi				
31.	Nepřijemný pocit jako ve snu				
32.	Vtíravé myšlenky nebo nutkání k jednání				
33.	Nepřijemný pocit omámenosti				

6. ZRAKOVÉ POTÍŽE

Zrak jako prostředek k vnímání informací je velmi výkonným, ale současně též dosti choulostivým orgánem. Za den vykoná velmi mnoho práce, ale jako součást celého organismu podléhá též únavě. V posledním desetiletí v souvislosti s rozmachem počítačů a potížemi osob při práci u obrazovkových jednotek byla zraku při práci věnována velká pozornost. Byla zdokonalena objektivní přístrojová diagnostika zrakové únavy, popsány její subjektivní příznaky a určeny příčiny v objektivních faktorech práce a prostředí. Uvádíme dvě verze dotazníkové metody, pomocí níž lze na pracovištích sledovat výskyt zrakových potíží zaměstnanců. První je obecnější povahy a je obsažena v této kapitole. Druhá verze je určena speciálně pro pracoviště se zobrazovacími jednotkami a je uvedena v kapitole 7.

DOTAZNÍK ZRAKOVÝCH POTÍŽÍ

Dotazník, uvedený na str. 56, obsahuje základní údaje o respondentovi a stavu jeho zrakového orgánu a seznam nejčastěji se vyskytujících příznaků zrakové únavy, u nichž se hodnotí jejich výskyt v práci a délka trvání v mimo-pracovní době. Příznaky lze rozčlenit na čtyři skupiny:

- 1) **okulární:**
spojené se zrakovým orgánem (tlak v očích, pálení očí, dráždění, zarudlé oči, slzení očí)
- 2) **vizuální:**
spojené se změnami ve vnímání (mžítka před očima, pocit snížené citlivosti zraku, rozmazané vidění, dvojité vidění)
- 3) **nespecifické:**
související s psychickou pohodou (bolesti hlavy ze zrakové námahy, pocit nepohody při umělém osvětlení, potřeba přerušit práci a podívat se do volného prostoru)
- 4) **obecné:**
celková zraková únava, malátnost.

Použití v hygienické službě u profesí se zrakově náročnou prací umožnilo stanovit orientační normy na základě dat sebraných u několika souborů profesí.